

[16]

Dimela tse di lemilwexo.

1 Maana a tsona ke a: Mahea, leotsa, merepa, lebake, motsoko, dipanana, mapopo, marotse, dinawa, dithaxaraxa, ditloo, dithsekhene, metsekwane, maxapu, dintswa (dinyoba), ditloo-marapo.

Mahea (mafela) ke sejo se sexolo a na le dithoro tsa diphaphathi, ke tsona di lewaxo. Le lehlaka la ona lea robiwa la sotliwa ke ntswe. Dithoro ba dira boxobe ba di setla xore e be bupi byale ba kxe metsi ba thsele ka pitseng pele ba xotsa mollo baxe mathsexo (mafsika) a mararo mollo o ba ka xare xa ona, ba bexe pitsa xodimo xa ona. Xe o bela ba thsela dithsolo ba fehla ka tsona ba khurumetsa xo fihlela di butswa, xa ba dira byalo ba re bo ya xakxatha ka moraxo ba thsela bupi byale ba faxela ba xoma ba khurumetsa bo ya butswa. Dikxero di hlatswiwa xe ba fehla la mathomo. Xe ba bo fetola la boraro ke moka ba hlatlola, mexopo e beiwa xabotse bouswa (lekxakxo) la mathomo xa le etswa ka pitseng ba swanetse xo thsolela fase ke bya mpya, xe mpya e se xona ba thso ela telong ya ngwana wa pele, byale ba kxone ba thsolela ditelo ka moka. Ka ona dithoro tsena tsa mahea xo na le boxobe byo bongwe byo ba re ke mokhatso byona ba kxatsa dithoro ka thsilo di le xodimo xa lwala ba xoma ba thumella xa bona dithsolo, bya dithsolo ke bya lehudu ba akiti setlaxo. Bono bo faxiwa byalo ka bupi bya xo sitliwa. Ba dira thsima ka tsona, ba dira ka tsela e, ba thoma ba setla dithoro xore makxata a tloxe byale ba di apexa tsa re kowa di budule ba phaphasa ditloo ba di setla ka lehudu yaba bupi ba thsela ba faxa ke moka ba thsola dibose kudu xa di sibiwe moroxo wa tsona ke ke tsena ditloo tse ba phahlaxantseng natso. Dihlaku tsona ba no kxokxosa mahea ba tsea dithoro ba di apexa xa di na molao yo mongwe le yo mongwe o no ya a nthasa a ja xo fihlela di fela.

Mahea xa e swale a maswa ba a roba ba matla maxari (makxata) ba a apexa. A na le molao wa xo thsodiwa, a thsolelwa ditelong

K34/82

a bangwe a besiwa. Monna xa a bese o besetswa ke mosadi wa xaxwe a le kwapisa xabotse wa fumana le budule xabotse.

Dithothonya ba xadika dithoro ba hlatleile pitsa ba sa thsela metsi o kwa di re tho-tho, tse dingwe ba thoma ba di kolobisa ka metsi xore di be toleta.

Dikwa ba tsea bupi ba phahlaxanya le lupi ba dithoo xoba dikoko ba di setla ka lefudu ba thsetse metsi xore e le selo se tee, le letswai xe di phahlaxane ba di bopa ya ba diphaphathi ba hlatlea pitsa sebesong ba thsela metsi ba roba dihlaka xoba diphatenyana  
4 ba alla ka tsona, ba di bexa xodimo xa xa mahlaka xore di se ke tsa mamarela pitsa ba thsela metsi ba di leseletsa xo fihlela di butswa ke moka ba di sola.

mpasa xo pasa basemanyana madisong le kxorong. Ba phaya maxala ba tsea dithoro ba di thsela moloreng tsa butswa xabotse, ke moka ba thoma xo di kaba ka dikabo. Dikabo ba rema diphatenyana ba di pharola ba tse thoro ba phathaxisa. mpasa ba xwatsa makxwatso masemong ke xore mahea a ba sa a bonang xe ba buna. Ba dira byala ka tsona ba re ke morotole. Ba ena dithoro ka metsing tsa robala ka nthse ka moswana ba di enola ba di thsela ka pitseng ye e se naxo metsi byale ba kxurumetsa xo fihlela di mela. Xa di metse ba di thsolla ba di anexa tsa oma ke moka ba di sila ya ba bupi. Ea setla dithoro tse dingwe tsa xo se mele ba dira bupi byo bontsi  
5 ba bangwe ba xella metsi. Metsi a ba a apexa ya re kowa a bela ba thsela ka dipitseng tse kxolo tsa mabyala, ka kowa teng xa dipitisa ba thsela mabupi ala a xo se mele bya re ba riteletsitse. Xa bo fodile ba thsela mmela, ka moswana ba tsoxa ba apexa. Byale byo ba bo apexang byo ba re ke Moxobakoma, xe ba feditse xo apexa ba dira seomela, dikxolo di lala di fola bosexo ka moka. Xa bo sele, re nwa seomela, se sengwe ba omela byala ka xona ba thsela mmela o mongwe, xe ba ometse ka moswana boa thlotliwa ke moka boa nwewa. Basadi ba uta diphiblo tse di tlaxo xo nwewa ka mabanyana tse dingwe xosasa.

Ka moraxo xa mo xo liwele tsa xo ja ba nthsa lexata ke la banna,  
basadi ba xora dipitsa.

6 Leotsa. (Mohlaba) Kudu ba dira mmela ka dithoro empa le  
boxobe, le na le dithoro tse nyane kudu le na le modiro o moxolo  
kudu mo dinong. Boxobe bya lona xa bo phakise bo ephya ka mpeng.  
Ba di sila ka lwala, le lona ba dira byala-byalana le nosi ba no  
dira byale ka mokxwa ola ke o hlalositseng ka mahea.

Dikxwa, bokoma ba dira ka lona. Dikxwa ba dira ka tsela e tee  
le mahea.

Bokoma. Ba xadika dithoro ba re kowa ba di xadikile ba di  
sila ya re mola e le bupi ba tsea bupi bya dithoo xoba dikoko ba di  
hiakanya byale ba thsela ka hudung ba di setla, xa ba thaele metsi  
bo komiwa e le bupi ba thsela le letswai.

Moxabo. Ke boxobe bya lona bya xo no sidiwa mantle le xo bo  
setla.

7 Marepa. Ke sebyalo se sengwe sa mohuta, ba se xasa le kxare  
e nyana empa lebaka la mo se epiwa o fumana e le sekwere se sexolo.  
Ya apexiwa ya butswa ba solela mexopong, e mengwe e no ka e lewa  
ba e ja e le tala, e mengwe ya besywa. E bose kudu, ebile kudu xo  
tsefa sempanane, ke o mosehla, xo na le o mongwe-o mohubedu.

Lebake. A wena o sa jexo patse o otiswa keng, mmoxo e se  
mosalela mongwe a kona le mpya e thsentse meno? Rena re otiswa  
ke sehlare se mantokwane sa mma-mpudule ka lexala, ka lehlokwa o ka  
mphahla wa mpakela dipelabela. Ke semela sa mareta a mantsi.  
Bakxoxi ba lona ba ratana kudu, fela ba bangwe lea ba tsaetsa, ba  
bangwe xe ba kxoxile ba bereka kudu. Ba kxoxa dinotla tsa lona  
le lengwe le na le dithoro kudu xa le nyakexe. Dingaka di re ke  
sehlare sa mahubeng ka xobane xe o kxoxile wa xohlola o kwa  
o le kaone.

Dipanana. Ke mohlare o mongwe wa mofuta wa e xasa e le tee  
e dira tse dintsi, ke o motelele, o na le diphephe tse ditelele.

8 Dikenywa tsa ona di tswa ka pelong, tse ditelele tse dingwe dia diya masome a mararo xoba xo feta. Di bose kudu, ku du panana e ba reng ke natala, yona e na le dikenywa tse dintsi empa tse dinyane.

Maxapu. A enya ke thotse e thsese kudu, fela kenywa ya yona ke e kxolo kudu xo feta mmako yona. A lewa boteng lya ona, a na le metsi a mantsi a bose kudu. Ba dira byala ka ona ba apyaela ka pitseng ba a lesa a hlwa matsatsi a mararo la bone ba hlotla xwa sala metsi fela, byale ba thsela mmela ba khurumela matsatsi a mabedi, la bororo ba hlotla ke moka ke byala, bo a nwewa, bo boxale kudu. Mabaka a mo dikxomo di thoma xo tsena mahlakeng basemanyana ba ja ona, xe o sa tiya xo rorela kapela ba a fetsa xa xo na molato molato ke wa mong wa thsemo.

9 Lapopo. Ke sehla se setelele wa hloka xo se hlokomela xa se be le dithabi se rata xore ya re e sa le se senyana wa se thena se tla dira makale. Diphephe tsa sona o ka re ke samporeng sa makxowa empa a tswa dithateng tse ditelele. O na le dikenywa tse dikxolo dia lewa ka xare xa kenywa e xo na le dithoro tse dintsi tse nyane ba fefa makxata a a ka kxakala ke moka ba ja letlalo la ka xare. Moxolele wa yona o napa o telefa xo ya xodimo xo fihlela o ehwa, mohlomongwe o roba ke phefo.

Marotse. A enywa ke dithotse le yona ke e thsese kudu, byale kenywa ya yona ke e kxolo kudu xo feta ya lexapu. Ba xasa masemong kudu mehlakeng le melapong. A molapong ke a maxolo xo feta a masemo le mehlakeng. A hloilwe ke xo jewa ke dithswene le dipokolo.

Lapampule. Ke mofuta o mongwe wa marotse empa ona xa o boleta o loile, le bose o feta marotse. Ka boxolo o feta ke marotse empa dithotse tsa tsona dia lekana. Xe ba feditse xo buna mabele, ba a rorela, xa e le a mantsi a no ba patla ya ba ja moja wa dipheofolo tse di jaxo. Ba a bexa ka ditibeng le mathuding.

10           Motsoko. Ke sebyalo se ratexaxo kudu fela xa se hose se  
 leea ka dinkong le menong, ba bangwe ba se kxoxa byale ka lebake  
 ba putha ba pakutsa mosi wa tupa ka xanong. Se na le dithoro  
 tse nyanyane kudu. Se xasiwa maruping ka baka la xore xo na le  
 mabubu (moitedi) kudu wa boxale o xasa ka morule wa dipudi le  
 masepa a dikxoxo. Ba kxoxa diphephe tsa ona. O na le mosomo o  
 moxolo kudu, xo tloxa dimeleng xo fihlela o butswa. Xa o xasa di-  
 mela o di xasa mohla wa pula wa bipa ka mahlare xo fihlela di ba  
 le medi e meswa, xa o xola o hlokomelwa difara wa fela o di tlosa  
 ka moraxo xa matsatsi a mararo wa o lebella. Xa o budule wa ripiwa  
 ka dithate tsa ona, o lekeletswa ka ditibeng xo fihlela o pona,  
 ka moraxo ba kxotlola matlakala diphateng ba a phutha ka maxoxo wa  
 uta ba o tlemile dikxahla. Ke moka o swanetswe xo sidiwa ka lwala  
 11           la motsoko. Xore o boxale o tla kwa o swara diatla le xo nkxa  
 o nkxa. O nyaka motho wa sethakxa xa a o sila le xo se fele  
 pelo. O swanetse xo nyakela motabo a o thsube ona motsoko a ne  
 xetse xe o omile wa swahliwa le motabo wa swa, ke moka wa sidiwa  
 xo fihlela e ba bupi, wa sellwa xore diphatenyana di be theko,  
 wa thsediwa motabo wa hlakanywa ka moraxo ba thsela metsi wa sidiwa  
 xofihlela o palexa. Ke moka wa kxoxiwa. Ba ba se naxo ona ba  
 reka ka mabele xo balemi ba ona. Batho ba bangwe xe ba dirile  
 byala ba re xo klotla ba o thsela ka byaleng xore bo xalefe.

          Farelane. Ke mohuta o mongwe wa motsoko, o na le diphephe  
 tse nyane kudu, le xo xola, xa o xole xo ya xodimo, empa o boxale  
 kudu xo fetisa tekanyo. Xe motho a ka o kxoxa a se tsebe xore ke  
 ona, o tla kwa o nyaka xo nwa metsi ka moraxo o e ya kantle le  
 12           ditho tsa xaxwe di thoma xo sephasepha, ka moraxo wa bona a robala.  
 Xe nke motho o na le tsebo ya xore motho o kxoxile farelane o  
 swanetse xo nyakela metsi wa mo hlapisa hloxo o tla bona a lokile.

          Dinawa. Ke mofuta o mongwe wa dijo, o xasiwa masemong le  
 lebaka la mo ba xasa mabele. Melebo ya tsona e nyakilo xo swana  
 le dithotse fela yona ke e mesese kudu.           lidstas

K34/82

Di na le dkenywa tse ditelele tse dithsese, ka mo xare xa tsona xo na le dithoronyana, ke tsona dinawa xo lewa tsona. Ba di apexa di sa ne le makxata xe e sa le tse diswa, xa o di ja wa phaphasa. Xa di o ile ba di xobola ka lehudu xore di phaphasexe ba di boloke ka dipitseng, tse dingwe di apexiwe byale tsewe di lewa xabotse ka xobane o no nthsa o thsela ka xanong.

13 Metsekwane. E swana le maxapu fela e fapane xanyane ka baka la xore maxapu a na le mebalanyana e meseha le e meso. Byale lona xa le lewe botala lea apexiwa, ba thoma ba le fefa maxapi a ka xodimo ba le anexa xofihlela le pona, ba kxona ba le apexa. Ba le sola byale ka boxobe, lelxaxo la pele ba setela ngwana wa ngwanenyana wa pele. Ona xa a le mangata ba rorela ba a siya masemong ke mojo wa diphoofolo tsa xo ruiwa, byale ka dipokolo le dikxomo tse dingwe dia ja. A alexo xae ba a fefa ka moka ba a anexa xo fihlala a oma, ba a fakele ka dipitseng, ba re, mpa ke ngwana ba ja ba bexa. Di tliilo lewa marexa.

14 Dinthswe (Dinyoba). Dinwewa mahlaka a tsona empa dithoro tsa tsona batho ba bangwe ba dira byala bya tsona e seng tsona di nosi tsona ke mmela. Ba re byala bya tsona xe bo sa fetsa xo bela bo re tswée-tswée, bo rata xo hlotliwa lehono bya nwewa xosasa. Peu ya tsona ba bea ka dithsophohla tsa tsona mohlang ba di fola lebaka la xo lema le kxaufsi.

Dithaxaraxa. Ke ngwanabo dithotse empa tsona melebo ya tsona ke e menyane kudu le dkenywa tsa tsona ke tse nyane kudu. Di lewa botala xo fefiwa lelxata la ka kxakala ba di ja le ka dithoro tsa tsona. Xe ba di roretse xae wa di fefa tsa oma, ba di setla xore dithoro tsa tsona di tswete xosele, ba tla ba thsela moroxong. Moroxo wa xo hlakana natso o bose kudu ba re ke xo xotlela. Xe mpya e ka re e rakisa phoofolo ya se ke ya llela, re tsea thaxaraxa ra e xohla meno a yona ka yona o tla kwa e lela.

Ditloo. Ke makhura a meroxo. Ke kwa ba fela ba re ke ditloo

15 ke makhura a Nkhona. Di na le makxata, le mokxano xoba e meraro xa o le o tee ke xore xa o phyatla o tla fumana ditloo tse pedi, xa e le meraro ditlharo byale byale. Di lewa dithoro tsa tsona, di le tala di a lewa, tse dingwe dia apexiwa le makxata, byale xa di budule yo mongwe le yo mongwe wa se phyaela kantle le banna, bona ba phyaelwa ke basadi ba bona. Ba di thsela ka dipitšeng ke tsa xo kxotlela meroxo, peu ba e hlakanya le mabele ba thsela ka disexong ka baka la xore maxotlo a hloyane natso a ka di fetea.

Dithsekkene. Ke dintokolotlana, lelxata la tsona ke tse diso. Xa di lewe botala, dia apexiwa le kxata lea tloswa xwa lewa sa ka xare. Mosomo wa tsona e no ba xona xo lewa empa motho xa di jele o hlwa letsatsi ka moka.

Ditloo-marapo. Ba di bitsa byale empa xa di swane natso, tsona ke dintokolotlana, di na le maxapi a masehla. Xo lewa dithoro tsa ka xare xa di lewe botala dia apexiwa, ba di sola maxapi a tsona xa a phaphaswe a phatloea xwa tswa dithoro, banna ba dirélwa ke basadi.

16 Meroxo le dikenywa tsa lefoka. Meroxo e e kxiwaxo ke e; Nku, mosiki, lehopye, ke ya lefoka, ya xo xasiwa ke, Bafofodi, dithotse, monawa le motšaxaraxa.

Nku. Ke mahlare o mongwe o fumana o tatile dihlasana, o iosese wa diphephe tse dinyane. Ea kxa diphephe tsa ona ba di apexa, ba phahlaxanya le dithotse ka xobane ona o le nosi o ka se wa o ja oa xalaka byale ka pherefere. Kudu o fumanwa molapong (matsing), o ba mabaka ka moka.

Mosiki. Ke moroxo wa mathomong xa selemo. Ba o kxa e sa le o monyane wa apexiwa, ona xa o phahlaxane le moroxo o mongwe, o bose kudu, fela xa e le o moxolo xa o bose ka baka la xore oa xalaka. Oa xola oa telefata oa palexa maloba ka moraxo wa tswa metlwanyana ya xo swara dikobo.

Lehopye. Kudu ke mojo wa dikolobe, byale le rena rea o ja, xa e sa le o nyane. Xa o bose oa tella. Ba no o apexa o le nosi. O mela xare xa masemo lehlabula. Meroxo ena ke setseng ke hlalosi-tse xa e na makxosa.

17 Bofofodi. Ke maloba a dithotse, basadi xoba banenyana ba tsoxella masemong xo bo faka (xo kxa) ba bo apexa letsatsi lewe, xa bo robale bya robala motho a ka se bo je ka baka la xore bo tla ba bo utile. Bo thsediwa ditloo xoba dikoko, bo bose xo fetisa meroxo e re jaxo, mme bo ba lehlabula fela.

Dithotse. Ke diphephe tsa dithotse ba kxa tsona badi kxa ka mabanyana xa ba xoxoxa ba tsoxa ba apexa ka moswana. Xa ba kxe diphephe tse ditlala ba kxa tse diwa, moraxo ona wa thsediwa ditloo xoba dikoko, wa tsefa, ke moroxo wa lehlabula le marexa. Marexa re ja mokhusa.

18 Mokhusa ba ya ba kxa dithotse tse dintsi ba di apexa ka pitsa e kxolo, byale xa di budule ba di thsela maselong badi soxa ka diatla ba o anexa xo fihlela o ona, ba o thsela ka dipitseng o letela marexa. Xe ba tlilo o apexa marexa, xa ba o apexa kudu ba dio khusa, xe ba o thsela ditloo ba setla ditloo pele ya ba bupi, ba hlatlea pitsa sebesong ke moka ba thsela metsi, a re kowa a bela ba thsela ditloo ba di hudua xo fihlela di kxakxatha ba kxone ba thsela mokhusa, ona xa o sa tsea sebaka ke moka o budule wa sodiwa, xwa jewa.

Monawa. Ke mahlare a dinawa a maswa a alewaxo. Xe e sa le o moswa xa o thsediwe selo e se letswai fela. Ke moroxo wa lehlabula le marexa. Marexa ke mokhusa wa ona. O berekwa byale ka dithotse lexe ba o thsela tsa xo tsefisa le xe ba o khusa o byalo.

Mothaxaraxa. Ke mahlare a tswaxo xo mothaxaraxa. Ana xa a na mokhusa ba o kxa lehono wa apexiwa le lehono. Ke moroxo wa lehlabu-la, o bose fela o phakisa o tena.

Dikenywa tse lefoka ke morula, moxo, dinhlo, dihlatawa, dipaa-ba, dipuupudu, dithouma, dithsere, dinokane, moxamaka, mesetla, le dihlekwa.



19 Marula. Ke dikenywa tse di sa lemiwixo, di enywa xodimo xa sehlare se sexolo xa tsa selekana, leina la sehlare ke morula. O na le dikenywa tse nyane, fela o ratexa kudu, o na le dithoro (dikxari) pele xa xore xo fumanwe dikxari, a thoma a rasa basadi ba a topa ba a kxobakanya dirobeng (mowe ba a bexang teng) xo fihlela a butswa. Ba moraxo ba a hlaba ka mahlabo ba a thsela metsi ba a soxa ka diatla xo fihla metsi a tsona a fela, byale ba tsea dikxari ba di anexa di ome, di letela marexa xore di tla kokiwa ba re dilo tse di tswaxo ka xare ke dikoko. Di thusa kudu meroxong xo kxotlella, le makoma. Ba dira byale ka ona marula, ke mokxope le phepha, mokxope ba re xo soxa marula metsi a ona ba bitiela matsatsi a mabedi, ka la boraro wa bitillwa, wa nwewa. O kwa banna le basadi ba opela kopelo ba re, re a nwa ke wa dikxomo basaa, xe ba dira byale ba bina dikosa. Hlaloso ke xore xe lesoxa-na xa le seso la tsea mosadi xa o nwe, ka baka la xore xa xo na motho yo a ka motopelang re tla tsoxa re nwele kae? O bose kudu xe o sese o belc; xa o bidile kudu o fukana batho ba taxilwe, ba bangwe ba robala xona.

20 Phapha. Ba dira ka metsi a morula, (lephokwa) ona ba bitiela lehono ka moswana xe ba xoxoxa ba tswa ba o rwele, ba tliilo omela xae. Ba apexa metsi a e mo a bela ba a thsela ka pitseng mowe ba thsetsexo sekuku (bupi) ba khurumela xo fihlela se butswa, ka moraxo ba khurumella ba kwa xore na ekaba, se budule xe ba e kwa xore se budule ba se thsela dipitsaneng ba se fodisa se fola, ba xoma ba thsela pitseng e kxolo byale ba thsela mokxope xoba lephokwa ke moka xosaba e tsoxa e nwewa xa e hlotliwe. Byale wa tsea phepha le lephokwa wa hlakanya xe o enwa o tla robala sakeng. Mokxope ke xore ke o sa tsefeng, byale batho ba kxopa modiri wa ona wa kwa ba re ke lephokwa o boxole kudu, motho a o nwa mexabaru xa a tloxe.

Ditlouma. Ke dikenywa tse nyane empa di enywa ke mohlare o moxolo kudu, o feta morula ka bokoto le botelele. Ngwaxa wa ditlouma tse dintsi xa di ke di fela fela ba swanetse xo boloka

21 motho, ba re ke phoko ya ditlouma. Makxata a tsona xa lewe, xo le-  
wa dinamana tsa tsona. Ke dikenywa tsa marexa, di lewa di sa  
apexiwa xa di na o mongwe mosomo.

Maxo. Di enywa mohlareng o moxolo xo feta tse ke setseng ke  
di hlalositse fela le ona o na le dikenywa tse nyane di tswa mohla-  
reng o mongwe o ba reng ke moxo. Mexo e mengwe e na le maso a bose  
kudu. E mengwe e enywa le dikutung ke mefola o dutsi ka maraxo.  
Ha mengwaxa ya ditlala a thusa kudu le xe a lomisa mala o no kxotle-  
lla wa ja o tla kwa o hose fela pele xa xore o robale ba swanetse  
xo apexa moroxo o je, xona o ka se ke wa longwa ke mala. Ke  
dikenywa tsa selemo le medi wa ona moxo wa lewa.

22 Dihlatswa. Mahlare o ke o monyana xo feta ke e ke hlalositse  
empa o na le dikenywa tse kxolwanyane, dikenywa tsa ona ke tse di-  
tala xa e sa le mathata, xa di budule ke tse dikxubedu, di lewa  
botala xaxolo di ba dithabeng. Re bakana le dithswene. Ba dira  
byala ka tsona, byala bya tsana ba re ke phepha, bo bose empa  
bo ya kxomedisa. Ba bo dira ka tsela e, basadi xoba banna ba  
rotoxa thaba ba ya xo di fula ke moka basadi ba di kxotle ka  
lehudu ka moraxo ba di thsele ka pitseng ba di emela, di hlwa  
matsatsi a mararo, ka moraxo ba di xamola ba tsea maxapi a tsona  
ba lahla xo sala metsi a tsona, xo tloxa mowe ba dira byale ka  
morula. O enywa lehlabula kudu.

23 Dipaba. Dikenywa tsena di tswa mmbeng ke mohlare wa phephe  
tse diao, dikenywa tsa ona di na le lexapi xe di budule di phyatla  
lexapi tsa tswela kxakala, empa xa di we xo byale ka xe motho a  
thsentse meno. Ke moka dia fudiwa tsa enelwa ka metsing xo  
fihlele di koloba, byale tsa monwa di na le mahura kudu. Basadi  
ba dithoro tse ba moneng ba dithswa xoba di thsoa ba tlola ka tso-  
na wa fumana meriri e le e meso. Di enwa lehlabula fela.  
Mohlomongwe ba di enela ba di hlakanya le marotse xa o e ja tsona  
o roma ngwana xo bitsa kxoroxotswala. Ke xore di bose ka ngwana  
a romiwa xo ya bitsa ntho e seng xona.

Dipupudi. Ke mohlare o o melaxo ka merung. Xa o na thuso kudu, fela e no re xa motho a ilo rema diphate a di fumana di rositse a topa a di ja.

Dinhlo. Ke mohlare wa xo mela dinokeng. Enywa dinhlo dia lewa di na le dithapo o monoka makxata a ona le dinamana we tswa dithapo.

Dithsere. Le ona mothsere o mela dinokeng ke mohlare o moxolo empa o na le dikenywa tse nyane kudu, di fetwa ke tsa monklo. Ke mojo wa banyana. Di enywa lehlabula, xa di na thuso kudu.

Dinokane. Mohlare o monokane o mela mebotong o enywa dikenywa tse dinokane. Dikenywa tsa ona ke tse nyane empa di bose kudu, di na le dithoro tse nyane xe motho a di ja o no topa a putetsa natso. O enywa marexa le ona e sa le mojo wa bana.

Mokata. A enywa ke mokata ke mohlare o moxolo wa sephupha. O enywa nako ya mo ba thoma xo lema moklaka di kenywa tsa ona ke tse di kxolwanyana, di na le dithoro tse nyane, a na le tlalo la bothata, o ka se ke wa le putetsa o kxema xabadi o na le thuso kudu mexa ya tlala ka xobane wa ja ona xa o sa belaela, a lewa botala.

Moxamaka. Diphephe tsa ona di swana le tsa dipanana byale ona xa o enywe dikenywa, o lewa kutu ya ona vela o na le molao, mo motho xe a o rera kantle le tumello ya kxosi o molato, wa lefiswa ka kxomo. Lebaka ke xore ba thoma ba hupa pele xore phefo (borwa) bya se ke bya thutha, xe o ka o rema pele xa xore ba o lupe phefo ya thutha, byale kxosi e romana bakomana xore ba tsamane ba butsisisa xore ke mang ya xo bona a tswere makatsoke a e ya thabeng; ba mo fumana o molato. Dinti tsa ona ba loxa diroto ka tsona, ba re ke seroto sa moxamaka.

Mesetla. Ke mela makxwareng e thata byale ka dikxare fela yona ke e mesehla le dikxwere xa e na dikxwere, e no ba medi e mekotwana e epiwa fase e no lewa botala, xe o rata xo apexa o ka no apexa, e ba mabaka ka moka.

Dihlekwa. Le tsona di byale ka mesetla fela tsona ke mojo wa bana, ba no di ja botala.

25 Nose. Ke sejo se sengwe sa naxa. Xo na le batho ba ba kxonaxo (xo lebella o beile seatla phatleng) wa bona ntsi e feta e ngwe le yona e feta di sobella mo mahlo a sa fihleng wa tloxa o ema xona, byale byale xo fihlela o e bona mo e tsenaxo xoba senlare xoba fase, byale a e rafa, xo na le batho ba ba sa thsabeng, fela mong wa yona ke yo a e boneng pele. Xe ba feditse xo rafa, xe e se songongwane (xo se be le solo) e le nose ba ja ya ba sita, mong wa yona wa ba abela ba rwala ba ya nayo xae. E na le dimapo tsa masobana, tse dingwe e thsela maana (dibcko) tse dingwe bose (metsi) tse dingwe mathsite (toodi). Xe ba tletse ke thsetlo ba tsea maana ba bexa kxaufsi le phaxo xore e tle e je. Dimapo tsa bose ba dimina ya ba metsi, a a thsela ka byaleng bya xo hltliwa ba bo lesetsa xo fihlela xobasa (ka moswana) ya re ka moraxo xa mo ba lle tsa xo ja ba bo nwa be le boxale kudu. Nonyana e ba re ke thsetlo e kxona xo thseka kudu ba e opela ka xoe thsetlo ya lla o letsetse nyaka ba xo kone tsa tlala, ke nnete wa letsetsa yo xo sapa nose ke moka wa rafa wa ja wa hora.

26 Mafsi. A xanga ke badisi, ba xamela dikxamelong (mexopong ya diphate) ba bulela namane ya anya pele ya re kowa e rokoditse ba tlema mma yona xoba ya no phikiwa o letsa molodi o e bitsa ka leina la yona xa ba feditse ba lesa xo kotela namane e anya xape mma yona xona ya thxolela lesokotno, badisa xa ba le xane, ba anyetsa. Ala a dikxamelong ba rwala a ya kxorong, byale modisa e mongwe le e mongwe o tsea setswana sa xaxwe ba thselana mafsi, byale a a salaxo ba yo, a thsela pitseng ka ntlong ya ditiba, tsatsi le lengwe le le lengwe ba dira byalo xo fihlela pitsa ela ba yang ba thsela xo yona e tlala. Xa e tletse ba mina hloya ba nyakela ma laka ba th tsema ka mafsi byale ba bitsa moseranyana e mongwe le e mongwe a nopela hloya xo fihlela ba e fetsa.

Batho ba ba se naxo le dikxomo ba a hlaxolela. Basemanyana le banenyana ba bangwe ba baxolo ba nwa e le lebeso. Ba bangwe ba nyaka thata (mafisi ko xahla) ba hutsetsa maxobe ka ona. Ba bangwe ba reka ka dithoro.

27 Nama ke moroxo, e na le molao, xe le ya kxomo ba e nthsa ka ditho, e na le ditho tse thselelaxo, ke dirope tse pedi, le matsoxo a mabedi, mehlbulo e mmedi. Xe ba klabile kxomo ba aba, ba nthsa dikxopo tse thselelaxo ke lehlakori le ya mosate, hloxo e apexiwa kxorong e jewa ke banna le badisa kxorong. Basadi ba apexa mala le moxodu, ba thsolelana fela ba nthsa sebexo sa ona ba fa banna. Xo aba letsoxo ba fa kxosi ya motse, serope ke sa molata, ditho tse dingwe ba di ripaxanya ba abela batho ba ba abelanaxo nabo. Xo na le lehlakosana la mong wa lesaka, ke dikxopo tse tharo. Molala le mphapha o mongwe ke wa mong wa kxomo. Motsela wa yona xo ja bakxekolo, lehwele xo ja badisi, xo na le seledu se besiwa e sa tswiwa, xe ba e phakoloxantse xo na le nama e ba re ke letswalo, e besiwa kxorong. E apexiwa pele xa xore ba phaxe boxobe ba seba ka yona maxobe. Xe o nyaka xo besa o no sexa wa besa.

28 Dinkoko. Mabitlwa, dinanakxope, mmalehlokwane, tsiyane, dinhlwa, Maxoro, dinhlwa-mahura, methsethse le maxakxala, sexongwane le makerere.

Mabitlwa. A xolwa ke banenyana le basemanyana empa ba baxolo le bona ba a ja. A apexiwa ba thsela metsi ba apexa ya re xe metsi a phyele ba di xadika xore di ome o re xe o di ja o kwe di re phurophuro, di bose kudu.

Dinanakxope, ke tse dikxolo xo feta mabitlwa, empa xa di bose kudu le xona o ka se fumane ba di xodile ka bontsi o ka no fumana di le pedi xoba tse tharo xantsi ba no di besa.

Mmalehlokwane. Di fumanwa lehlabula o hwetsana di mamaretse mahlokwa, ba di swarela xona mo mahlokweng. Ba di xadika byale ka mabitlwa ba seba ka tso tsa xo ja. Marexa xa di bonaxale.

Tsiyane. Ke ditšie tse nyane kudu. Xe ba di xadikile o seba ka tsona xa o tsee ka e tee, o nthsa tse pedi xoba tse tharo wa di fakela ka xanong, wa kxona o ekwa xore o ja selo! Tsona di no ba mabaka ka moka.

29 Dinthlwa. Ke dilo tse di phelang ka fase, di na le maxoro, a bopa mobu a dira thabana (seolo) byale a dira mahlo (melete) basadi xoba banna ba di siba lebaka la lehlabula. Tsatsi la pula e nyane ya re ka meriti ya khula xwa fisa letsatsi xwa ba le moroxorela (kudumela) ba re ke meyo, ba ditswexa. Ba epa mahupo, ba fakela iptsa ba tsea metsi ba phyela mohupo ba fakela pitsa ba tsea metsi ba phyela moupou, byale ba tsea diphate ba ala xodimo, ka moraxo ba tsea mahlare ba bipa mohupo ka ona ba re xare xa mohupo ba sia lesoba ke moka xa di ekwa kudumela di kxokoloxela ka pitseng ba re dia wela. Xe di tletse pitsa ba di rafa ba di thsela ka pitseng e ngwe, ba xoma ba e lesetsa tsa wela xape ba di rafa byale byale xo fihlela di sa hlwe di wela. Byale ba emela letsafi ba siba, tsela ba di rwala tsa ya xae. Ba foxohla tse dingwe ba dira sexetla ba di apexa le ka mabanyana awe ba di rafile-xo ka ona, bontsi ba tsona ba di apexa, xosasa ba di anexa tsa oma. Ba fela ba nthsa ba di xadika ba seba ka tsona, di bose kudu. Ba ba se naxo natso ba di reka ka mabele. Maxoro a tsona a fepa ke banenyana ba xadika ba seba ka ona, ba bangwe ba bakolo ba ja.

30 Dinhlwa-mahura. Di feta dinhlwa ka bokoto empa tsona xa di rafiwe di no re xa di fofa ba di topela, di topelwa ke banenyana ba tlisa xae ba di xadika di na le mahura kudu, le bose di bose di bose xo feta dinhlwa. Xa di na mokhusa, di apexiwa tsa lewa tsa fela letsatsi lewe.

Methsethse. E swana le dinhlwa, empa ke e menyana kudu. E ba xona lehlabula, yona e fofa mahulele a seso a hwe. Xa ba di tswexe ba rakisa ba topa ba di xadika letsatsi lewe tsa lewa tsa fela. Xa di na mokhusa.

Maxakxala. Ke diboko, di fumanwa xodimo xa dihlare, ba di xomolla ke tse ditelele, ba bangwe ba di ja, ba di apexa ba seba ka tsona maxobe. A ba xona lehlabula.

31 Sexongwane. Ke tsie e e sepelaxo ka bontsi e fihla xo tee, mohlomongwe xo fela lesome la mengwaxa e sa bonaxale. Mohlomongwe e fihla o tla fuma ana e tletse xodimo, o tla kwa batho ka moka ba re "belebele tsieng", ba disa mo e yaxo xo robala bosexo ba e lata, yo mongwe le yo mongwe o rwala mokotla wa xaxwe wa xo olla. Xo ya banna le basadi, kudu di fihla marexa kowa xo tonya. Banna ba namela xodimo ba di sikinya tsa wela fase, basadi le banenyana ba di topela mekotleng. Xa di kxone xo fofa ka baka la xore di sa thwerwe ke phefo. Xa bo esa letsatsi le hlaba ba boya xae, ba di khusa ba di anexa tsa oma. Ke moroxo wa bona o bose empa masemong di senya mabele, tsa tsena thsemong mong wa yona o lobile.

Lakerere. A byale ka sexongwane a sepela ka bontsi, a xodiwa byale ka sona fela ona phefo xe e sa tonye ka matla a fofa, le boxolo a feta sexongwane. Le ona a tla ngwaxa o a ka fetsa mengwaxa ngwaxa a sa bonale. A apexiwa ba a dira mokhusa ka xo tsefa a phala ke sexongwane.

32 Mabaka a xo ja. Xo lewa xo tee ka letsatsi, ka mabanyana ba ja melatsa. Banna le basemanyana ba ja kxorong, basadi le banenyana ba ja ka lapeng. Mosadi e mongwe le e mongwe o re xo tsoxa a thsole boxobe a bo rwale a bo ise kxorong, ba letela xo fihlela a kxobakana, basemanyana ba xile metsi ka manaka a no dula a le kxorong xe a hlakane ka moka ba thoma xo hlapa diatla byale ba thoma xo ja. Xe motho wa xo dula kxaufsi le bona a ka fihla a re tama dikxosi a se ke a batamela xa ba ne taba nae, ba re monna xa supuwe mollo. Xe e le moeti yena o tla re xo fihla a losa maduma a ratha xo fihlela a xoma xa komang kanna a boela moraxo ka tsela ya yona, byala ba tla re batamela re je, ba tla mo fa metsi basemanyana a hlapa diatla a ja. Xe ba feditse xo ja basemanyana ba rwala mexopo ba e boetsa ka malapeng a bo yona. Eyale xo fedile yo mongwe le yo mongwe o ikela mosomong wa xaxwe.

K34/82

Ka mabanyana ba tllilo ja melatsa kxorong xo swana le ka moswanyana. Basemanyana bona ba tsea ka nosi max be a bona ka malapeng le bona ba ja thaka (felo xo tee).

33 Byala. Eo na le molao, medirele ya byona ke setse ke hlalositse phepheng la bobedi xoba la boraro. Xe xo na le byala banna ba re xo fetsa xo ja, mong wa byala a nthsa mosomo a o isa xo monna wa xaxwe kxorong a bexa xore byala bo fedile xo thlotlwa, ba re thobela, ba mo retakanya ka mokxwa o ba tsebang sereto sa xaxwe. Byale monna wa xaxwe o tla bexela bauna ba kxoro ba bexelana xo fihlela dipexelano tsa bona di fihla xo yo moxolo, yena a re re leboxa ka sexo. Byale ba thoma xo kxelana pele ba fa motho ea tswang arwele ba re o nthsa sehlare xe ba mo file monna wa xaxwe o re sepela o thokolla. Banna bona ba sala ba enwa sebexo (mosomo). Xe thsela yo monyane xo bona a ba fa ka xo latelana xa bona, byale ka e ba dira maduma. Xe mosadi a feditse xo thoko la o nthsa lexata le ya kxorong o re ke feditse xo thokolla, ba molebexa byale ka pele, ba mo kxela dintsi a tloxa, sepela o romo semang-mang wa mosadi a rwale sebexo a ise mosata a bolele xore morwa mokete o dirile byala ka mono a se no thoxa xe bana ba thsobisane mello, ka xobane byala ke marumo. Ke moka wa bo rwala bo ya mosate.

34 O bolela ka mokxwa o ba mmotsitseng ka ona. Byale monna yola mosadi wa xaxwe a dirileng byala, xe ba feditse xo nwa lexata wa tloxa a fihla ka lapeng a bolela le mosadi, "Ngwana-mokete, a e ka ba byala ke bya xo somang?" Mosadi o tla fetola, "Papaxo mokete, byala ke byala ke bya xaxo, Thobela, a o ka ba o ipolokile, ke monna yowe, mosadi le yena a re e. A tloxa a boela kxorong, mosadi le yena a sala a bitsa basadi ba xabo ba a nweanaxo nabo xore ba nwe, byale ba kakola ya bona pitsa ba nwa ba re ke moxorisana. Le yena wa ba bexela xore ke dirile byala, ke bo file morwa mokete. Ka moraxo xa mo basadi ba feditse moxorisana monna o roma bana xo bitsa batho



ba a nwesanako nabo, byale ba tllilo nthsa ka pitsa e kxolo ba e bea  
 lapeng a ba bexela xore meredi wa mokete o mphile byala ke re  
 tlang re kxapedisaneng. Ba thoma xo bixelana ba re re a leboxa.  
 Ke moka ba thoma xo nwa. Ba tlo no hlwa ba nthsa dipitisa le dipi-  
 tsana xo fihlela letsatsi le dikela. Ka mabanyana ba nthsa phihlo  
 ya xo palakanya batho xore byala bo fedile. Ya ka moswana phihlo  
 35 e xoma e tseba ke mosadi, monna xa mo supi ka baka la xore a ka nwa  
 a tsoxa a elwa nae xosasa. Ka moswana xe ba lle-tsa xo ja, mosadi  
 o roma ngwana xore sepela o bitse papaxo ka kxorong, xe monna a  
 fihla o mmexa xore phihlo se, a re kakola o bexe lapeng, monna a  
 roma ngwana xore bitisa banna ka moka ba ka kxorong ba tie, xe ba  
 fihlile o ba bexela taba e, ba tla mo retekanya ba re mosadi o  
 rialo. Mehuta ya mabyala ke setse ke hlalositse.

END 672